

ПЕРСОНАЛІЇ

Паше-Озерський Микола Миколайович **Життєвий шлях та наукові інтереси**

У когорті репрезентантів правничої школи, що продовжувала своє формування впродовж минулого століття, помітно виділяється постать відомого юриста Миколи Миколайовича Паше-Озерського. Вчений-енциклопедист, науковець фундаментального складу, він збагатив скарбницю правничої науки низкою праць з проблем кримінального права. Коло його зацікавлень як правника надзвичайно широке — це реабілітація прав засуджених, дослідження питань охорони здоров'я в європейських державах, проблем стерилізації в фашистській Німеччині, діяльності пенітенціарних установ у низці країн Європи. Більша частина його наукової спадщини українською, російською, німецькою, голландською та данською мовами не втратила своєї актуальності дотепер.

Прикро констатувати, але назагал наукова громадськість в Україні, зокрема й у Львові, про М. Паше-Озерського знає мало. На жаль, поза увагою українських правників залишився той факт, що 5 квітня 2009 року виповнилося 120 років з дня народження відомого професора-криміналіста.

Микола Миколайович Паше-Озерський народився 5 квітня 1889 р. в сім'ї мирового судді в м. Млава Плоцької губернії Російської імперії (нині Польща). Українець. У 1907 р. із золотою медаллю закінчив гімназію у м. Радом. Того ж року записався на юридичний факультет Київського університету, який закінчив 1911 р. зі срібною медаллю. Ще під час навчання в університеті надавав перевагу кримінальному праву. В 1914

році склав магістерський іспит, прочитав 2 пробні лекції й отримав звання приват-доцента. З 15 січня 1915 р. і до 1919 р. М. Паше-Озерський працює на посаді приват-доцента кафедри кримінального права і процесу Київського університету. За цей час молодий учений опублікував 4 статті з проблем судочинства, міжнародної злочинності та кримінальної відповідальності нотаріусів.

У 1918 р. в стінах Київського університету М. Паше-Озерський захистив дисертацію й отримав учений ступінь магістра кримінального права. 7 березня 1919 р. його обирають професором кафедри кримінального права та процесу Київського університету¹. Перед тридцятирічним професором відкривається довгий і непростий шлях науково-викладацької діяльності в різних навчальних закладах радянської держави.

З 1921 р. М. Паше-Озерський очолює кафедру кримінального права і процесу Київського інституту народного господарства; у 1924–1933 рр. за сумісництвом викладає кримінальне право на Київських юридичних курсах НКЮ УРСР і працює на посаді заступника директора з навчальної роботи цієї ж інституції.

У 1926–1929 рр. М. Паше-Озерський був тричі відряджений за кордон. На запрошення товариства друзів СРСР він прочитав 25 лекцій у Німеччині, Австрії, Данії та Голландії. І ще один цікавий факт з біографії радянського професора. З 1 до 5 липня 1928 р. в Копенгагені проходив другий Міжнародний сексуальний конгрес. М. Паше-Озерський брав у ньому участь як делегат від СРСР². Свої враження від закордонних поїздок М. Паше-Озерський описав у багатьох статтях. Відвідавши 20 в'язниць Німеччини, Австрії, Голландії, Данії, вчений на основі особистих спостережень і на підставі аналізу тогочасної законодавчої бази європейських держав у 1930 р. видав цікаву монографію³.

У 30-х роках М. Паше-Озерський зосередив увагу на медично-правовій проблематиці. Вочевидь це було пов'язано з його новим місцем праці: у 1933–1935 рр. М. Паше-Озерський займає посаду наукового співробітника Центру науково-дослідної Станції судової медицини. Саме відтоді коло його наукових інтересів поширилося на окремі аспекти правової медицини.

Низку змістовних розвідок учений надрукував у 1935 р. Промовистими є заголовки статей, присвячених питанням охорони здоров'я жінок і дітей у західноєвропейських країнах: “Жінка і діти в країнах загниваючого капіталізму”, “Капіталізм руйнує здоров'я трудящого жіноцтва і дітей”, “Охмидит у “Третій імперії”⁴ та ін.

Особливо зацікавила його на той час майже зовсім не досліджена проблема охорони здоров'я у фашистській Німеччині. Підвищений інтерес до цієї проблеми був зумовлений не лише суто науковими міркуваннями, але й політичними подіями. У січні 1933 р. до влади в Німеччині прийшов Адольф Гітлер. Одним із законів, за допомогою якого фюрер збирався боротися “за чистоту німецької раси”, був “Закон про попередження появи на світ спадково хворого потомства” (виданий 14 липня 1933 р, набув чинності 1 січня 1934 р.).

Десятки статей М. Паше-Озерського, присвячених цій проблемі, одна за одною з'являються у журналах “Шлях до здоров'я”, “Профілактична медицина”, “Українські щоденні вісті”, “Соціалістична здоровоохорона”,

“Революційне право”, “Більшовик” та ін., серед них — кілька статей під назвою “Стерилізація у фашистській Німеччині”. На проблему стерилізації у нацистській Німеччині М. Паше-Озерський відгукнувся і в останній з цього ряду публікації 1937 р. в журналі “Революційне право”. Вона стала підсумком усіх попередніх досліджень ученого з цієї тематики. Переважна більшість з 30 наукових розвідок ученого цього періоду тією чи іншою мірою торкаються аналізу правових аспектів охорони здоров’я в країнах Західної та Східної Європи (див. список наприкінці статті)⁵.

Переломним для вченого-криміналіста став 1940 рік. М. Паше-Озерського направили у Львівський університет, протягом 1939–1940 рр. він за сумісництвом читав курс лекцій з кримінального права на юридичному факультеті Львівського державного українського університету.

У роки окупації М. Паше-Озерський залишався у Львові. Попри це після визволення міста, можливо, через нестачу кадрів, а, можливо, через те, що місцеві чиновники втратили пильність, бюро Львівського обкому КП(б)У з 1 серпня 1944 р. поклало на М. Паше-Озерського виконання обов’язків ректора Львівського університету. Незабаром це підтвердив Наказ заступника Народного комісара від 18 серпня 1944 р. за номером 2347: “Призначити тимчасово виконуючим обов’язки проф. Паше-Озерського Миколу Миколайовича ректором Львівського державного університету ім. І. Франка з 1 серпня 1944 року”⁶. Однак захопившись, відповідні служби поспішили виправити свою помилку, і ректорська діяльність професора завершилася вже через два місяці. 24 квітня 1945 р. М. Паше-Озерський був заарештований та утримувався у місцях позбавлення волі у Києві до 8 червня 1946 р.⁷ Звинуватили його за статтю 197 КПК УРСР — у співпраці з німецькими окупаційними органами влади у Львові. 12 червня 1946 р. звільнений у зв’язку із закриттям справи.

Після звільнення М. Паше-Озерський був поновлений на роботі на посаді професора кафедри кримінального права Львівського державного університету імені Івана Франка. А вже 3 травня 1948 р. вийшов наказ ректора Львівського університету І. Білякевича за № 124, який констатував: “Звільнити з посади професора кафедри кримінального права і процесу Паше-Озерського М.М. і відрядити в розпорядження УВШ при Раді Міністрів УРСР”⁸.

Як жив і працював М. Паше-Озерський поза межами України, нам достеменно невідомо. Наші численні запити в навчальні заклади, де в 50–60-х роках працював учений, поки що залишаються без відповідей. Відомо, що з 1949 до 1960 р. він працював на посаді професора кафедри кримінального права і процесу Ростовського державного університету. В 1954 р. захистив докторську дисертацію на тему “Обстоятельства, исключющие ответственность по советскому уголовному праву”⁹. Далі доля закинула М. Паше-Озерського до Воронежа. Там у 1960–1962 рр., в останні роки свого життя, він займав посаду професора юридичного факультету Воронежського державного університету, продовжуючи активну наукову діяльність¹⁰. У 1962 р. світ побачила остання праця М. Паше-Озерського — “Необходимая оборона и крайняя необходимость по советскому уголовному праву”.

Помер М. Паше-Озерський у 1962 р., на 73-му році життя.

Деякі друковані праці М. Паше-Озерського медико-правової тематики

1. Ізолятор для больных проститутток в Klosterneuburg'e, близ Вены / личн. впеч. // Админ. Вестник (Москва). — 1929. — № 11.
2. Жінка і діти в країнах загниваючого капіталізму // Профілактична медицина. — 1935. — № 8-9.
3. Капіталізм руйнує здоров'я трудящого жіноцтва і дітей // Шлях до здоров'я (Орган НКОЗУ). — 1935. — № 4-5.
4. За кордонами Радянського Союзу // Шлях до здоров'я. — 1935. — № 9.
5. Стерилізація жінки в фашистській Німеччині // Шлях до здоров'я. — 1935. — № 12.
6. Стерилізація у фашистській Німеччині // Комуніст. — 1935. — 16 жовт. — № 239 (4912).
7. Стерилізація у фашистській Німеччині // Українські щоденні вісті (Нью-Йорк). — 1935. — 10 жовт. — № 309 (5415).
8. Вторгнення фашистських дикунів у науку // Комуніст. — 1935. — 28 лист. — № 273 (4946).
9. Охорона здоров'я в “Третій Імперії” // Соціалістична Здравоохорона. — 1935. — 11 груд. — № 57 (351).
10. Вторгнення дикунів у медичну науку // Соціалістична Здравоохорона. — 1935. — 7 лист. — № 50 (344).
11. Пам'яті доктора Магнуса Гиршфельда // Профілактична медицина. — 1936. — № 1.
12. Охматдит у “Третій Імперії” // Шлях до здоров'я. — 1936. — № 1.
13. Расова теорія в дії // Шлях до здоров'я. — 1936. — № 2.
14. Фашистські дикуни і медична наука // Шлях до здоров'я. — 1936. — № 5.
15. В пазурях фашистського варварства // Комуніст. — 1936. — 14 берез. — № 60/50 (5034).
16. Жінка в “Третій Імперії” // Соціалістична Здравоохорона. — 1936. — 8 берез. — № 12 (365).
17. Охорона здоров'я в капіталістичних країнах // Соціалістична Здравоохорона. — 1936. — 1 трав. — № 20 (373).
18. Фашистські дикуни в медичній пресі // Соціалістична Здравоохорона. — 1936. — 5 трав. — № 21 (374).
19. Вогнище мракобісся і варварства // Соціалістична Здравоохорона. — 1936. — 23 трав. — № 24 (377).
20. Охорона здоров'я в капіталістичних країнах // Соціалістична Здравоохорона. — 1936. — 22 лип. — № 34 (387).
21. Загроза знелюднення в фашистських країнах // Соціалістична Здравоохорона. — 1936. — 9 верес. — № 42 /395/.
22. Охорона здоров'я в капіталістичних країнах // Шлях до здоров'я. — 1936. — № 7.
23. За кордоном // Шлях до здоров'я. — 1936. — № 8-9.
24. Охорона здоров'я в Чехословаччині // Профілактична медицина. — 1936. — № 8.
25. Охорона здоров'я в фашистській Польщі // Профілактична медицина. — 1936. — № 11-12.

26. Охорона здоров'я в капіталістичних країнах // Профілактична медицина. — 1937. — № 2.
27. Труни замість колісок // Більшовик. — 1936. — 5 груд. — № 282.
28. Два полюси // Шлях до здоров'я. — 1937. — № 1.
29. У нас і у них // Шлях до здоров'я. — 1937. — № 4.
30. У пазурах фашистського варварства // Шлях до здоров'я. — 1937. — № 7.
31. Травматизм від міського транспорту в м. Києві і боротьба з ним // Профілактична медицина. — 1937. — № 5.
32. Стерилізація у фашистській Німеччині // Революційне право. — 1937. — № 7–8.

Примітки

¹ Архів Львів. ун-ту. Ф. Особові справи (Паше-Озерский Н.Н.). Оп. 1. Спр. 144. Арк. 25 (Життєпис).

² Архів Львів. ун-ту. Ф. Особові справи (Паше-Озерский Н.Н.). Оп. 1. Спр. 64. Арк. 5 (Особистий листок по обліку кадрів).

³ Паше-Озерский Н.Н. По тюрьмам Западной Европы. По личным впечатлениям 1928–1929 г. — Харьков, 1930. — 88 с.

⁴ Паше-Озерський М.М., Жінка і діти в країнах загниваючого капіталізму // Профілактична медицина. — 1935. — № 8–9; Його ж: Капіталізм руйнує здоров'я трудячого жіноцтва і дітей // Шлях до здоров'я. — 1935. — № 4–5.

⁵ Архів Львів. ун-ту. Ф. Особові справи (Паше-Озерский Н.Н.). Оп. 1. Спр. 64. Арк. 35–40 (Печатные работы профессора Н.Н. Паше-Озерского).

⁶ Архів Львів. ун-ту. Ф. Особові справи (Паше-Озерский Николай Николаевич). Оп. 1. Спр. 64. Арк. 51.

⁷ Архів Львів. ун-ту. Ф. Особові справи (Паше-Озерский Н.Н.). Оп. 1. Спр. 64. Арк. 8 зв. (Особистий листок по обліку кадрів).

⁸ Архів Львів. ун-ту. Ф. Особові справи (Паше-Озерский Н.Н.). Оп. 1. Спр. 64. Арк. 48.

⁹ Тишкевич И. Паше-Озерский Н.Н. Необходимая оборона и крайняя необходимость по советскому уголовному праву. — М., 1962. — 181 с. // Советская юстиция. — 1963. — № 7.

¹⁰ Паше-Озерский Н.Н. Конструкция статьи 13 Уголовного Кодекса РСФСР в свете задачи укрепления социалистической законности // Науч. конф., посвященная вопросам дальнейшего укрепления сов. соц. законности: Тезисы докладов. — Ростов-на-Дону, 1956. — С. 29–31; Его же: К Проекту Уголовного кодекса РСФСР // Ученые записки Ростов. ун-та. — 1957. — Т. 68. — Вып. 4. — С. 157–165; Его же: Общественность в борьбе за предупреждение уголовного рецидива // Роль общественности в борьбе с преступностью. Межвуз. науч. конф. с участием практических работников: Тезисы научных докладов и сообщений. — Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та. 1960. — С. 184–193; Его же: Регламентация вопросов уголовного рецидива в исправительно-трудовом законодательстве // Проблемы развития советского исправительно-трудового законодательства. — Саратов: Изд-во Саратов. юрид. ин-та, 1961. — С. 121–134; Его же: Исполнение лишения свободы в отношении рецидивистов // Правовые вопросы лишения свободы и перевоспитания заключенных. Материалы науч. конф. 1–3 марта 1962 г. — Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1964. — С. 149–153.

Володимир Качмар